

**Vytautas
Landsbergis
Sergej
Loznica**

**Dialogas
Apie Lietuvą
ir laisvę**

baltos lankos

Vytautas Landsbergis
Sergej Loznica

Dialogas
Apie Lietuvą ir laisvę

Sudarytojas Arnas Ališauskas
Iš rusų kalbos vertė Nerijus Šepetys

baltos lankos

O ar verta turėti garbę?

Sergejus Loznica. *Visų pirma norėčiau Jums padėkoti už šią galimybę, unikalią galimybę.*

Vytautas Landsbergis. Man irgi tai ir įdomu, ir labai džiugina.

Labai dėkoju. Norėčiau... Niekuomet nesu ėmęs interviu, tad garantuotai [padarysiu] visas įmanomas klaidas, kita vertus, aš niekada nesimokiau ir kurti dokumentinio kino. Mokiausi kurti meninį kiną, o dokumentinis man pavykdavo, nes nežinodavau, kaip tai daryti. Tai gi kažkuria prasme esama vilties, kad [ir dabar] šis tas pavyks. Pradėti noriu nuo to tarpsnio – buvo tai seniai, prieš 31 metus, – kai šalyje, kurioje aš gyvenau (o ir Jūs gyvenote toje šalyje), mano galva, vyko keisti dalykai. Tą 1989-ųjų birželį aš specialiai paėmiau atostogų, idant galėčiau stebėti stebuklą, transliuojamą visoje šalyje: Liaudies Deputatų Suvažiavimą, kurio metu buvo pasakomi tokie dalykai, apie kokius ir sau pagalvoti gal dar prieš porą metų buvo neįmanoma. Pamenu, kaip sėdėjau savo bute Kijeve ant grindų priešais televizorių (regis, tai buvo dargi rytinis posėdis) ir staiga [į tribūną] išėjo inteligentiškas žmogus, balta striukyte, labai užtikrintu, ramiu, minkštu balsu pasakė visiems tai, apie ką dar visai neseniai pasakyti buvo neįmanoma. Ir tai buvo deputatas iš

Lietuvos, kaip jie pristatė, profesorius Vitautas Landsbergis¹, – jie labai mėgdavo taip pristatinėti, tai veikiausiai tuometinio Olimpo valdytojų specifinis brūkšnis. Ir aš turbūt visam laikui įsiminiau šitą pasisakymą, kadangi man netgi tas ramus tonas ir laikysena, tas orumas, su kuriuo buvo ištarti žodžiai „okupacija“, „nepriklausomybės atkūrimas“, „Molotovo–Ribbentropo paktas“, „respublikos įstatymų viršenybė prieš sąjunginius įstatymus“, „naujoji konstitucija“... Juk puikiai supratau, kokioje šalyje gyvenu, – tai buvo žodžiai, už kuriuos buvo galima iškeliauti labai toli, ir štai su tuo susijęs [klausimas]. Tiesiog visą tą laiką aš, viena vertus, supratau, kas vyksta, nes tai vyko priešais mano akis, kita vertus, visiškai nesupratau „kodėl“, „iš kur“, „kodėl būtent dabar“. Pamenu vietą iš Siniavskio knygos „Sovietinės civilizacijos pagrindai“², kur jis aprašo, man regis, šeštąjį dešimtmetį. Dar bestudijuodamas Literatūros institute jis paklausęs savo dėstytojo, kodėl gi jiems nepublikavus Pasternako „Daktaro Živago“. Šis atitaręs: „O Jūs įsivaizduojate, kas [tada] nutiks Lenkijoje?“ Taigi – kodėl jie išspausdino Pasternaką?³ Man tai iki šiol lieka mįslė.

1 1989 m. gegužės 29 d. pristatytas: „Landsbergis, Vitautas Vitautovič, Vilniaus nacionalinės konservatorijos profesorius.“ Apie nepriklausomybę ir okupaciją tiesiogiai nekalbėta, kita vertus, pasakyta kitų stiprių dalykų (pamėklė su bloka konstitucija vienoje rankoje ir sukruvintu kastuvėliu – kitoje), kur kas radikaliau pasisakyta ir apie 1939-ųjų slapto sandėrius (čia ir toliau – vertėjo Nerijaus Šepečio komentarai).

2 Persekiotas, teistas, kalintas, galiausiai į užsienį išsiųstas disidentas Andrejus Siniavskis 1978–1984 m. Sorbonos universitete skaitė paskaitas, kurių pagrindu parengta taip pavadinta, daugeliu kalbų išleista knyga. Rusijoje ji perleista tik 2002 metais.

3 1956 m. baigtas rašyti romanas nebuvo priimtas publikuoti, tačiau netrukus išleistas Italijoje ir, nelegaliai, rusų emigrantų Briuselyje, iš kur labai greitai pasiekė savilaidą SSRS. 1958 m., Borisui Pasternakui paskyrus Nobelio literatūros premiją, SSRS įsiūbuota ypatingo masto smerkimo kampanija, kurios neužgniaužė nei rašytojo atsisakymas ją priimti ir dalinė „atgaila“, nei ankstyva mirtis. Pilna autorinė romano versija SSRS publikuota tik 1988 m. pradžioje.

Apskritai jie nenorėjo nieko kita kaip tik to, ką jie sugebėjo [padaryti], ką susitvėrė kaip savo amžiną valdą, ir buvimo tos valdos valdytojais. Gali būti, kad viena didžiausių „žmonijos klaidų“ (bet ji ypač pasireiškia ten, Rusijos ir tuometinės Sovietų Sąjungos ribose, kaip menama aukščiausia vertybė) yra valdžia kam nors, kokiems nors žmogeliams, bet būtinai ir visų pirma – valdžia teritorijoms, valdoms. Organizacijos, kuri vadinasi „valstybė“, prasmė ir esanti, kad valda plėstųsi ir liktų neatšaukiama. Juk tai buvo skelbiama ir himnuose, ir bet kur: „neatšaukiama“, „amžiams“, „atėjo visiems laikams“. Ir Leninas atėjo visiems laikams, ir visas šitas jovalas atėjo visiems laikams, ir jūs jau pamirškite visa kita, nes „visa kita“ – tai blogis, o jei jūs tarnaujate blogiui, net ir galvodami ką nors kita, tai jūs jau priešai. Kieno priešai? „Mūsų“ priešai, o mes – tai liaudis. Liaudies priešai. Jei jūs galvojate kitaip, nei nurodo valdžia, tai jūs ne tik valdžios, bet ir liaudies priešai, mat valdžia pasisako liaudies vardu, nes ji pati prisiskyrė tokią privilegiją – būti neva liaudim. Tai – fundamentalus melas. Ir visa „Melo imperija“, tebegyvuojanti ir šiandien, stovi ant tokių fundamentalių netiesų. O kai mes pasirodėme, tai buvo nevisiškai netikėta ir ne „nei iš šio, nei iš to“. Troškimas kito gyvenimo, labiau pagal tiesą, – gyvenimo, kaip kad sakė [Aleksandras] Solženicynas: „Gyventi ne pagal melą.“ Štai mes ir panorėjome „gyventi ne pagal melą“, kalbėti ne apie tai, kas patinka valdžiai, o kas yra, ką reikia spręsti, keisti, netgi siūlydami, kaip keisti.

Bet tai buvo iššūkis [sovietų] valdžiai, nors ji pati prisiprašė, kai paskelbė apie permainų laikotarpį. Perestrojka – tai permainos. Jie įsisąmonino, kad su ta savo nelaiminga Sovietų Sąjunga juda link visiško bankroto ir kad norint ją išgelbėti reikia nors kokių permainų. Jie paviešino permainų galimybę ir leido svarstyti

apie tai. Jau nebesiuntė labai toli, pas baltąsias meškas [už tai], jei kas nors galvoja, kad iš tikrųjų štai ten, Maskvoje, teisingai pasakė, kad permainos reikalingos. Ir mes už permainas. O paskui, kai mus pradėjo spausti: „O kodėl jūs... Jūs pernelyg daug reikalaujate.“ Na, mes pasakėme: „Juk jūs irgi už permainas, tik mes už tai, kad tos permainos būtų didesnės, gilesnės, esmingesnės ir netgi iki galo.“ Štai šitai buvo baisu, kadangi tai jau kabino jų valdžią. Tokių permainų jie nenorėjo. Bet tarsi įsipareigojo iš karto neslopinti tankiais, leisti išsakyti, galbūt ir „nuleisti nepasitenkinimo garą“ per kokias nors dalines permainas ir reformas, perestrojkas. Šiek tiek „papertvarkysim“ ir viskas pajudės geriau, o tada ir amerikiečiai, ir likęs pasaulis patikės, kad mes jau kitokie, ir pagelbės mums išgyventi toje melo sistemoje.

Taip išeina, kad valdžia suklydo, neperkando liaudies?

Ji laikė liaudį per nieką. Tai valdžiai liaudis neegzistavo, egzistavo teritorijos. Prisimenu, kaip atvyko... Pačioje mūsų Sąjūdžio pradžioje į Lietuvą atvyko aukštas viršininkas iš Maskvos [Nikolajus Sliunkovas] ir pradėjo aiškinti, kur problemos esmė. Problemos esmė neva ta, kad esama prieštaravimų tarp centro ir teritorijų. Jam atrodė, kad tai normalu, protinga, konceptualu – centras ir teritorijos, – bet mes atsakėme: „Mes ne teritorija, mes žmonės, mes tauta.“ Jiems buvo labai sunku tai suvirškinti. Iki pat šių dienų jie mąsto pagal politinį žemėlapi: mes štai tiek valdome, ir tai yra gerai, o jei mūsų valdos sumažėjo, tai jau žmonijos tragedija. Jie tada tapatinasi ne tik su „liaudimi“, o jau su visa žmonija. Kalėjimas susitraukė ar netgi subyrėjo, – na kaipgi šitaip gali būti?